

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

AZƏRBAYCAN ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI
KAFEDRASI

MAGİSTRATURA TƏHSİL PİLLƏSİ ÜÇÜN

İxtisas: 060201 Filologiya

FƏNN: İF-M 2541 “AZƏRBAYCAN VƏ DÜNYA
XALQLARININ NAĞİLLARI”

(I kurs)

PROQRAM

BAKİ - 2016

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

AZƏRBAYCAN ŞİFAHİ XALQ ƏDƏBİYYATI KAFEDRASI

MAGİSTRATURA TƏHSİL PİLLƏSİ ÜÇÜN

İxtisas: 060201 Filologiya

FOLKLORŞÜNASLIQ VƏ MİFOLOGİYA

**FƏNN: İF-M 2541 “AZƏRBAYCAN VƏ DÜNYA
XALQLARININ NAĞİLLARI”**

(I kurs)

Bakı Dövlət Universitetinin

Rektorunun 18 iyul 2016-cı il tarixli,

R-75 saylı əmri ilə təsdiq edilmişdir.

BAKİ - 2016

Tərtib edən: Məmmədov Məhəmməd Məmmədsəid oğlu – Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının dosenti, filologiya elmləri namizədi

Redaktor: Orucova Səhər Hidayət qızı – Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının müdiri, professor, filologiya üzrə elmlər doktoru

Rəyçilər: Əliyev Oruc Söhrab oğlu – AMEA-nın Folklor İnstitutunun direktor müavini, filologiya elmləri namizədi, dosent

İslamzadə Kəmalə Faiq qızı – Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı kafedrasının dosenti, filologiya elmləri namizədi

© “*Bakı Universiteti*” nəşriyyatı, 2016

AZƏRBAYCAN VƏ DÜNYA XALQLARININ NAĞILLARI İZAHAT VƏRƏQƏSİ

«Azərbaycan və dünya xalqlarının nağılları» fənni (İF-M 2541) magistraturanın Folklorşünaslıq və mifologiya (NSM 02.00.06) ixtisası üzrə I kursunda 15 saat müəhazirə, 30 saat məşğələ olmaqla semestr ərzində cəmi 45 saat həcmində tədris edilir. Fənnin həcmi mütəxəssis hazırlığı üzrə Dövlət standartlarına uyğundur. Fənn üzrə tədris işinin əsas növü müəhazirə və məşğələlərdir. Məşğələlərlə yanaşı, tələbənin dərscdənkənar vaxtda yerinə yetirdiyi müntəzəm sərbəst işləri də tədrisin keyfiyyətinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Fənnin mənimsənilməsinin məqsəd və vəzifələri

Kursun məqsədi – magistrantları uzaq keçmişlərdə yaranmış, xalqın həyatı, ilkin görüşü, etiqađı, adət-ənənələri dolğun şəkildə əks olunmuş nağıllar haqqında hərtərəfli məlumatlandırmaq, dünya mədəniyyət tarixində misilsiz rol oynamış «Kəlilə və Dimnə», «Min bir gecə» nağılları toplusundakı bir çox süjetlərin müəyyən fərqlərlə bir çox xalqlarda yayılmış olduđu barədə onlara bilgi vermək, dünyanın müxtəlif guşələrində yaşayan xalqların nağıl süjetləri, motivləri, obrazlar sistemi, ideya-məzmun istiqamətləri, etik-estetik funksiyaları, toplama, nəşr və tədqiq tarixini tələbələrə öyrətməkdir.

Kursun vəzifələri:

1. Tələbələrdə nağıl janrının poetik strukturu, nağılın epik növün digər janrlarından fərqləndirən əsas əlamətlər haqqında təsəvvür yaratmaq;
2. Tələbələri Azərbaycan və dünyanın bir çox xalqlarının nağıllarının toplanması, nəşri və tədqiqi tarixi ilə tanış etmək;

3. Tələbələrə Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarının təsnifi haqqında məlumat vermək;

4. Magistrantları A.Aarne- S.Tompson - N.Andreyevin nağıl süjet göstəriciləri ilə tanış etmək;

5. Magistrantlara dünya mədəniyyət tarixində misilsiz rol oynamış «Kəlilə və Dimnə», «Min bir gecə» abidələrindəki bir çox süjetlərin müəyyən fərqlərlə bir çox xalqlarda yayılmış olduğu barədə bilgi vermək;

6. Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarındakı mövzu rəngarəngliyini tələbələrin diqqətinə çatdırmaq;

7. Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarında rast gəlinən obrazlar barədə magistrantları məlumatlandırmaq;

8. Tələbələrin nəzərini Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarının spesifik cəhətlərinə yönəltmək.

Fənnin tədris prosesində yeri

«Azərbaycan və dünya xalqlarının nağılları» fənninin (İF – M 2541) təqdim olunan proqramında tədris prosesində qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrin doğurduğu nüanslara diqqət yetirilmişdir.

Kursun sonunda tələbələrin dünyagörüşünə aşağıdakı elementlər əlavə olunacaqdır:

a) nağıl janrının poetik strukturu, ənənəvi formulları haqqında məlumatlar;

b) Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarının təsnifi haqqında bilgilər;

c) A.Aarne - S.Tompson - N. Andreyevin nağıl süjet göstəriciləri ilə tanışlıq;

ç) Azərbaycan və dünyanın bir çox xalqlarının nağıllarının toplanması, nəşri və tədqiqi tarixinə aid informasiyalar;

d) dünya xalqlarının nağılları haqqında A.Aarne - S.Tompson - N. Andreyev, M.İ.Herxardt, V.Y.Propp, Y.M. Meletinski, P.B.Naili kimi xarici alimlərin araşdırmaları ilə tanışlıq;

e) Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarındakı mifoloji obrazların funksiyalarına aid məlumatlar.

Yeni informasiya və biliklərin tələbələrin əvvəllər qazandığı biliklər bazası üzərində bərqərar olmasına, başqa sözlə, fənlərarası əlaqələrin göstərilməsinə ciddi surətdə əməl edilmişdir. Belə ki, magistrantların bakalavr təhsil pilləsində «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» və «Ədəbiyyat nəzəriyyəsi» fənlərindən qazandıqları biliklərin yeni fənn vasitəsilə inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Fənnin mənimsənilməsi nəticəsində tələbə bilməlidir:

- nağıllarda hər bir xalqın milli-mənəvi dəyərlərinin öz əksini tapdığını;
- ənənəvi məişətimizdə bu örnəklərin praktik əhəmiyyət daşıdığını;
- azyaşlı uşaqların və gənclərin tərbiyəsində böyük təsir gücünə malik vasitələrdən biri olduğunu;
- nağıl janrının poetik strukturunu;
- ideya-məzmun xüsusiyyətlərini;
- tədqiq tarixi, mövzu dairəsi, ənənəvi formul, poetik dili, təsvir və ifadə vasitələri kimi məsələləri.

Bacarmalıdır:

- nağıl janrını epik növün digər janrlarından fərqləndirməyi;
- Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarında rast gəlinən beynəlxalq süjetləri seçməyi;
- Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarındakı süjet oxşarlığının səbəblərini izah etməyi;
- bu və ya digər nəzəri fikrin hansı tədqiqatçıya aid olduğunu müəyyənləşdirməyi;
- nəzəri materialı praktikaya tətbiq etməyi.

Yiyələnməlidir:

- Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıllarını nəql etmək qabiliyyətinə;
- nümunələri təhlil etmək, onlardakı obrazları, ənənəvi formulları, bədii təsvir və ifadə vasitələrini ayırd etmək vərdislərinə.

Mövzular üzrə saatların bölgüsü

№	Mövzular	Saatların miqdarı	O cümlədən	
		Cəmi	Müha.	Məş.
1	Nağıl epik növün janrı kimi. Nağıl janrının struktur xüsusiyyətləri	6	2	4
2	A.Aarne - S.Tompson - N.Andreyevin nağıl süjet göstəriciləri. Beynəlxalq nağıl süjetləri	6	2	4
3	«Kəlilə və Dimnə» abidəsi nağıl süjetlərinin mənbəyi kimi	6	2	4
4	«Min bir gecə» ərəb-müsəlman mədəniyyətinin möhtəşəm abidəsi kimi	6	2	4
5	Fars nağılları. Asiya (Çin, yapon) xalqlarının nağılları. Afrika nağılları	6	2	4
6	Avropa xalqlarının nağılları. Avropa nağılçıları. Rus nağılları	6	2	4
7	Türk nağılları. Obrazlar sistemi. Türk xalqları (özbək, türkmən və s.) nağıllarının spesifik cəhətləri	6	2	4

8	Azərbaycan nağıllarının toplanma, nəşr və tədqiq tarixi. Təsnifi. Kompozisiya xüsusiyyətləri. Nağılların təsvir və ifadə vasitələri	3	1	2
Cəmi:		45	15	30

Mövzuların qısa məzmunu

1. Nağıl epik növün janrı kimi. Nağıl janrının struktur xüsusiyyətləri

Dünya xalqlarının folklorunda nağıl epik növün geniş yayılmış janrı kimi. Nağıl xalq yaradıcılığının məhsulu olub, nəsildən-nəslə keçərək yaşayan, xalqın həyat, məişət tərzini, tarixi ənənələrini və cəmiyyətdəki ictimai ziddiyyətləri qabarıq halda, bədii uydurmalar vasitəsilə əks etdirən, sonu nikbin əhval-ruhiyyə ilə qurtaran bir janr kimi.

Epik folklorun ən iri janrlarından olan nağılların, xüsusilə sehrli nağılların öz poetik strukturuna görə dünya xalqlarında oxşarlığı.

Nağıl janrını epik növün digər janrlarından fərqləndirən əsas əlamətlər.

Mif və nağıl. Mif nağılın başlıca qaynaqlarından biri kimi. Mif və nağıl arasındakı əsas fərqi sakrallıq-qeyri sakrallıq, gerçəklik – uydurma xətti ilə müəyyənləşdirilməsi. Mifin nağıldan fərqli olaraq etimoloji funksiya daşması, dünyagörüş olması, gerçək hadisə olaraq qavranması, etnoqrafik yöndən konkretlik nümayiş etdirməsi və s.

Nağıl və əfsanə. Əfsanə və nağıl arasındakı fərqi birincidə sabit, bəzən ardıcıl süjet xətti və kompozisiyanın olmaması, möcüzənin, hadisənin söyləyici, yaxud dinləyici tərəfindən inandırıcı şəkildə anlaşılması, dönərgələrin (çevrilmələr) bir daha

əvvəlki vəziyyətinə qayıda bilməməsi və s. ilə müəyyənləşdirilməsi.

Nağıl və epos. Nağıldan fərqli olaraq dastan atlı köçəbə etnos üçün onun həyat salnaməsi, passionar gücünü artıran başlıca amil kimi.

Sehrlı nağıllar. Bu nağıllarda süjetin əfsanəvi məkan və zaman hüdudunda inkişaf etməsi. Bədii nağıl məkanının «öz» və «özge» şahlığa ayrılması. Nağıl məkanının əsas iştirakçı ilə bağlı olması. Nağıl məkanı kimi, nağıl zamanının da real zamandan ənənəvi nağıl başlanğıcı və sonluğu ilə ayrılması.

Xeyirlə şərin mübarizəsinin sehrlı nağılların əsas mövzusunun əks etdirməsi.

Sehrlı nağılları personajların vəzifələrinə görə araşdıran V.Y. Proppun aşağıdakı başlıca obrazları müəyyənləşdirməsi: ziyankar, sehrverici (qəhrəmana sehrlı vasitə verir), köməkçi, şahzadə qız, yola salan, qəhrəman və yalançı qəhrəman.

Sehrlı nağıllarda möcüzəli motivlərin, obrazların və hərəkətlərin süjetin özəyində durması.

Sehrlı nağıllarda baş qəhrəmanın onu əhatə edənlərdən bir sıra qeyri-adi cəhətləri ilə fərqlənməsi. Sehrlı nağıllarda qeyri-adi doğuluş motivi. Sehrlı nağıllarda 2 əsas qəhrəman tipi. Sehrlı nağılların obrazlar sisteminin 3 qrupa ayrılması: xeyirxah qüvvələr, şərin qurbanları, şər qüvvələr.

Sehrlı nağılların mənfi obrazlarının şərti olaraq 2 qrupa ayrılması. Sehrlı nağıllarımızda div obrazının müxtəlif funksiyalarda çıxış etməsi. Şər qüvvələrə qarşı mübarizədə qəhrəmana köməklik göstərən qüvvələr. Sehrlı nağıllarda ideal qəhrəman rolunda kiçik qardaş.

Sehrlı nağıl kompozisiyasında möcüzəli məsləhətçilər, əfsanəvi heyvan və quşlar, qeyri-adi əşya və varlıqlar.

Heyvanlar aləmindən bəhs edən nağıllar. Bu nağıllarda iştirak edən heyvanların iş və hərəkətlərinə görə iki şəkildə nəzərə çatdırılması.

Heyvanlar haqqında nağıllarda ilkin təsəvvürlər və totemistik görüşlərin əksi. Heyvanlar haqqında nağıllarda alleqoriya.

Heyvanlar haqqında nağılların başqa nağıllardan fərqli cəhətləri. Sehrli nağıllardan fərqli olaraq bu nağıllarda müxtəlif heyvan və quşların əsas iştirakçı olması, onların hərəkət və münasibətlərinin süjetin əsasında durması. Heyvanlar aləmində bəhs edən nağılların antiteza – «güclü-zəif», «böyük-kiçik», «yırtıcı-qeyri-yırtıcı» prinsipi ilə qurulması.

Məişət nağılları. Məişət nağıllarının sehrli və heyvanlar haqqındakı nağıllarla müqayisədə real həqiqətə, ictimai və məişət problemlərinə daha yaxınlığı. Öz məzmununa görə məişət nağıllarının müxtəlifliyi.

Məişət nağıllarının süjet dövrəsi, obrazları və spesifik bədii üsulları. Məişət nağıllarında bədii məkan. Məişət nağıllarının özünəməxsus ekspozisiya ilə başlaması.

Məişət nağılları qəhrəmanlarının sinfi mənsubiyyəti. Məişət nağıllarında konfliktin məişət çərçivəsində inkişaf etməsi. Məişət nağıllarında süjetin mənfi qəhrəmanın rüsvay edilməsi ilə sona çatması.

Məişət nağıllarında obrazların xarakterinin açılmasında mübaligə və kontrast üsulundan istifadə edilməsi. Sehrli nağıllarla müqayisədə məişət nağılları üçün ənənəvi formullar, gözəl epitetlər, çoxsaylı təkrarların səciyyəvi olmaması. Məişət nağıllarının özünəməxsus sonluqla bitməsi [5], [6], [11], [14], [16], [32], [34], [70].

2. A.Aarne - S. Tompson - N. Andreyevin nağıl süjet göstəriciləri. Beynəlxalq nağıl süjetləri

Fin məktəbi nümayəndələrinin folklor nümunələrinin araşdırılması zamanı coğrafi-tarixi metoddan istifadə etmələri. A.Aarne fin nağıllarından, qismən Qrimm qardaşlarının sehrli nağıllarından və Qrundviqin Danimarkadan topladığı nağıl nümunələrindən istifadə etməklə nağılların süjet göstəricisini hazırlaması və onu 1910-cu ildə Federasiyanın mətbu orqanı olan FFC (Folklore Fellow Communications) jurnalının III sayında alman dilində nəşr etdirməsi. «Göstərici»də nağılların üç əsas

qrupa bölünməsi. Kataloqda sistemləşdirmənin süjetlər üzrə aparılması. Nağılların süjetlərə bölünməsi, hər süjet üçün müstəqil nömrənin ayrılması.

A.Aarne göstəricisinin Şimali Avropa nağıl süjetlərini əhatə etməsi. Prof. N.Andreyevin rus nağıllarını A.Aarnenin göstəricisinə əlavə etməklə rus dilində nəşr etdirməsi. 1928-ci ildə Stis Tompsonun Cənubi Avropadan toplanmış nağıl süjetlərini genişləndirilmiş şəkildə yenidən nəşr etdirməsi. S.Tompsonun milli kataloqlardan, ayrı-ayrı nağıl toplularındakı, arxivlərdəki materiallardan istifadə etməklə A.Aarne göstəricisini daha da genişləndirilmiş şəkildə 1961-ci ildə FFC jurnalının 184-cü sayında «The types of the folktale» adı altında çap etdirməsi. S.Tompsonun bəzi süjetlərin təsviri zamanı özünün altı cildlik «Motiv index» kataloquna istinad etməklə onların motiv göstəricisini də verməsi. Aarne-Tompson göstəricisi nağılların süjet üzrə ilk sistemləşdirmə təcrübəsi olduğundan qüsurların da mövcudluğu.

Folklorşünaslıqda «beynəlxalq» (səyyar, gəzərgi, ənənəvi) adlandırılan süjetlərin müxtəlif xalqların ağız ədəbiyyatı nümunələrinin ilkin zəminini, özəyini təşkil etməsi.

Müasir folklorşünaslığın süjet oxşarlığının səbəblərini xalqın mənşəyi, ictimai-siyasi həyatı, gen yaddaşı və tarixi ilə vəhdətdə götürməsi. Bu mürəkkəb problemin tarixi-genetik, tarixi-mədəni, tarixi-tipoloji cəhətdən öyrənilməsi.

Sehrli nağılların, nağıl süjetlərinin göstəricisində aşağıdakı kimi təsnif olunması: «Ecazkar düşmən» (AT-300-399); «Ecazkar köməkçilər» (AT 500-559); «Ecazkar arvad və ər» (At 400-459); «Ecazkar əşya» (AT 560-649); «Başqa sehrli nağıllar» (AT 700-749); «Sehrli tapşırıq» (AT 460-499); «Ecazkar qüvvə və ya bilik» (AT 650-699).

Dünya xalqları nağıllarının spesifik cəhətləri, özünəməxsus süjet tərkibi, obrazlar sistemi Motiv süjeti yaradan element kimi. Nağıl strukturunda oxşar motivlər.

Dünya xalqlarının nağıllarında rast gəlinən beynəlxalq süjetlər: «Boyu bir qarış» (301 A A), «Analıq və ögey qız» (480 A); «Küllicə» (510 A); «Böhtana düşmüş arvad» (881 B); «Böh-

tana düşmüş qız» (883 A); «Ər öz arvadının toyunda» (891A A) və s. süjetlər.

Azərbaycan nağıllarının süjet tərkibinin zənginləşdirilməsində Şərqi bir çox abidələrinin, o cümlədən «Min bir gecə», «Kəlilə və Dimnə»nin böyük rolu [5], [9], [12], [14], [18], [26], [33], [39].

3. «Kəlilə və Dimnə» abidəsi nağıl süjetlərinin mənbəyi kimi

«Kəlilə və Dimnə» qədim Şərqi ədəbiyyatının əvvəlcə xalq arasında yaranıb, sonra müxtəlif kahinlər, filosoflar tərəfindən işlənmiş ölməz abidələrdən biri kimi. Bu gözəl sənət əsərinin təqribən III-IV əsrlərdə şifahi hekayələr şəklində ilk öncə Hindistanda meydana çıxması.

«Kəlilə və Dimnə»nin mənbəyi. «Kəlilə və Dimnə» «Pançatantra»nın tərcüməsi kimi. Əsərin Hindistan çərçivəsindən çıxaraq ümumi dünyəvi mahiyyət kəsb etməsi. «Kəlilə və Dimnə» kitabının yazılma səbəbləri. Kitabın heyvan və quşların dilindən söylənməsi. «Pançatantra»da iştirak edən bütün heyvanların rənginə, boyuna, xarakterinə və s. uyğun gələn mənalara malik olması.

«Pançatantra»nın cəmi beş fəsil olduğu halda, «Kəlilə və Dimnə»nin 17-18 fəsildən ibarət olması.

«Kəlilə və Dimnə»nin tərcümələri və mütərcimləri haqqında. «Kəlilə və Dimnə»nin pəhləvi (orta fars) dilinə tərcüməsi. «Kəlilə və Dimnə»nin Hindistandan çıxarılıb İrana, Ənuşirəvanın (531-579) sarayına gətirilməsində Bərzuyənin xidməti.

«Kəlilə və Dimnə»nin VI əsr Suriya və ərəb dillərinə tərcümələri. «Kəlilə və Dimnə»nin ərəb dilinə tərcüməsində Abdulla ibn əl-Müqəffanın (721-757) rolu. Abdulla ibn-əl-Müqəffanın «Kəlilə və Dimnə»nin tərcüməsinə dövrünün tələblərinə uyğun əlavə və ixtisarlara. İbn Müqəffanın tərtib etdiyi kitabda olan müqəddimədə hind dilində olan 10 fəsil: («Şir və öküz», «Dimnənin işinin yoxlanması», «Alabaxta və göyərçin», «Bayquş

və qarğa», «Meymun və tısbağa», «Zahid və gəlincik», «Pişik və siçovul», «Şahzadə və Qübbərə quşu», «Şir və çaqqal», «Ana şir, çaqqal və ovçu»).

«Kəlilə və Dimnə»nin Avropa dillərinə tərcümələri (yunan, yəhudi, latın, fransız, italyan, alman, rus və s.).

«Kəlilə və Dimnə»nin fars dilinə ilk mütərcimi Nəsrullah bin Məhəmməd bin Əbdülhəmid Əbül Məali. Farsların əlavə etdiyi 6 fəsil: («Kəlilə və Dimnə»yə müqəddimə, «Təbib Bərzuyə», «Zahid və qonaq», «Bilar və Rahimə», «Səyyah və zərgər», «Şahzadə və onun yoldaşları»).

«Kəlilə və Dimnə» mövzusu Şərq ədəbiyyatında («Tutnamə», «Qabusnamə» və s.).

«Kəlilə və Dimnə»də hikmətamiz fikir və mülahizələrin bütün hekayələrin əsasında durması. «Kəlilə və Dimnə»də dövrün əxlaqi, məhdud təsəvvürləri və dini-asketik görüşlərin əksini tapması.

Azərbaycan ədəbiyyatında «Kəlilə və Dimnə» mövzusu. «Xosrov və Şirin» əsərində «Kəlilə və Dimnə»dən 40-a qədər təmsil. Azərbaycan yazıçı və şairlərinin «Kəlilə və Dimnə»yə müraciət etməsi

«Kəlilə və Dimnə»nin Azərbaycan dilinə tərcümələri. «Kəlilə və Dimnə» mənşəli nağıllarımız («Aslan və dovşan», «Yaxşı-lığa yamanlıq», «Qızılquş və xoruz», «Kor dəvə», «Günahsız qızılquş») [10], [12], [14], [55].

4. «Min bir gecə» ərəb-müsəlman mədəniyyətinin möhtəşəm abidəsi kimi

«Min bir gecə» ərəb-müsəlman mədəniyyətinin söz xəzinəsinə bəxş etdiyi möhtəşəm və ölməz abidələrdən biri kimi. «Min bir gecə» təkcə ərəblərin deyil, həm də xilafətə daxil olan bir çox digər xalqların bədii təxəyyülünün məhsulu hesab olunması. «Min bir gecə» folklordan yazılı ədəbiyyata keçidi, yazılı ədəbiyyatla şifahi xalq yaradıcılığının qarşılıqlı əlaqəsini əks etdirən parlaq bir abidə kimi.

Avropa alimlərinin «Min bir gecə» ilə bağlı tədqiqatlarının 3 qrupa bölünməsi:

1. «Min bir gecə»yə ümumi baxışı əks etdirən və abidəni bütöv şəkildə dəyərləndirməyə yönələn tədqiqatlar (A.Abel, N.Yelseyev, İ.E.Strup, E.Littman, M.İ.Herhardt və s.);

2. «Min bir gecə» mənbələrinə və təşəkkül tarixinə həsr olunmuş tədqiqatlar (N.Abbotin, Alsdorfo, C.Horovits, A.Müller).

3. «Min bir gecə»dəki ayrı-ayrı nağıl və hekayələrin mənşəyinə və təhlilinə həsr edilən araşdırmalar (C.Lonq, D.Makdonald, B.Perri).

«Min bir gecə»nin formalaşması yolları. Orta əsr mənbələrinin abidə ilə bağlı məlumatları. Məsudi və ibn ən-Nədimin məlumatlarında «Min bir gecə»nin birbaşa mənşəyi, həm də başqa dildən çevrilmiş bədii mətnin milli (ərəb) zəmində transformasiyası ilə bağlı fikirlər. «Min bir gecə» və onun prototipi olan «Hezar əfsanəsi»nin təşəkkülü və yayılması.

Avropa dillərinə ilk tərcümələri (Bulak, 1835, 2 cilddə; Kəlküttə, 1839-1842; 4 cilddə)

İ.Estrup, A.Y.Krımski, E.Littmanın tədqiqatlarında abidənin tərkibində 3 layın müəyyənləşdirilməsi (Hind-İran, Bağdad və Misir layları).

«Min bir gecə» nağıllarının tematik təsnifatı və təhlili. Hind-İran mənşəli məhəbbət nağıllarının başlıca xüsusiyyətləri Bağdad layına daxil olan hekayətlərdə ərəb məhəbbət konsepsiyasını əks etdirən süjetlər. Hind-İran və Bağdad layına daxil olan məhəbbət nağıllarına yunan romanının təsiri.

«Min bir gecə» abidəsində sehrli nağıllar. Sehrli nağıllarda sırf əyləndirici məqsəd daşıyan fəvqəltəbii qüvvələrin süjetdə müəyyənədicə funksiyaya malik olması. «Min bir gecə»dəki sehrli nağılların özəllikləri.

«Min bir gecə»dəki məişət nağıllarının kəmiyyət və keyfiyyət baxımından ən əhəmiyyətli hissəsini kələkbazlıq haqqında hekayətlərin təşkil etməsi («Vali Hüsameddinin əhvalatı», «Oğru ilə sərrafın əhvalatı» və s.).

«Min bir gecə»dəki səyahət nağılları («Dəniz səyyahı Sindibadın nağılı»).

Tarixi hadisə və şəxsiyyətlərin «Min bir gecə»də inikası. Xilafət dövrü ilə bağlı süjetlərin həm Raşidi xəlifələri, həm Əməvi, həm də Abbasi xəlifələri dövrünü əhatə etməsi (Harun ər-Rəşid, Məmun, Mehdi və b.)

«Min bir gecə»nin bədii xüsusiyyətləri. Abidədəki hekayətlərin struktur və kompozisiya xüsusiyyətlərini şərtləndirən 3 əsas struktur tipi.

«Min bir gecə»dəki bədii təsvir və ifadə vasitələri.

Abidənin vahid poetikasının ərəb xalq ədəbiyyatı bədii normalarına tabe olması. «Min bir gecə»də təhkiyənin ifadəliliyini və emosional təsirini artırmaq məqsədilə şeir parçaları ilə yanaşı digər vasitələrdən, o cümlədən, Quran ayələri və hədislərdən, yazılı ədəbi-fəlsəfi abidələrdən, atalar sözləri və məsələlərdən bol-bol istifadə olunması.

«Min bir gecə» mənşəli olduğu ehtimal olunan nağıllarımız («Məhərin nağılı», «Şəms-Qəmər», «Halal ömür», «Halallıq», «Tilsimlənmiş şəhər», «İmam», «Caməs» və s.) [14], [15], [29], [43], [72].

5. Fars nağılları. Asiya (Çin, yapon) xalqlarının nağılları. Afrika nağılları

Fars xalq nağıllarının genezisi haqqında. Fars nağıllarının toplanma, nəşr və tədqiqi. Fars nağıllarının toplanmasında Avropa filoloqlarının rolu (A.Brikto, A.Masse, A.Kristensen, A.Bulven və s.)

Fars nağıllarının toplanmasında Sadək Hidayət, K.Kermani, F.M.Sobhi və başqalarının rolu.

Fars nağıllarının təsnifatı (sehrli, məişət, macəra və heyvanlar haqqında nağıllar). Fars xalq nağıllarının əsas ideyasının xeyir və şər inqibad üzərində qurulması. Bu nağıllara «Avesta»nın təsiri. Nağıl qəhrəmanlarının 2 qütübü.

Sehrli nağılların özünəməxsus cəhətləri. Bu nağıllarda fəvqəladə varlıq və sehrli əşyaların mühüm rol oynaması.

Məişət nağıllarında kasıb, lakin mərd qəhrəmanın yalancılıq, ikiüzlülük və hiyləgərliyə qarşı mübarizə aparması.

Heyvanlar haqqında nağıllarda müsbət və mənfi personajlar. Fars nağıllarının özünəməxsus cəhətləri. Kosa və Keçəl xalq yaradıcılığının sevimli qəhrəmanları kimi. Fars nağıllarının digər xalqların nağılları ilə tipoloji oxşarlığı.

Asiya nağılları. Asiya xalqlarının nağıllarının ümumi səciyyəsinə, məzmun və ideya istiqamətlərinə, forma və quruluşuna görə bir neçə qrupa ayrılması. Əsasən əfsanəvi-fantastik və realist səciyyə daşıyan nağıllar. Bu nağılların başlıca ideya-məzmun istiqamətində bir tərəfdən milli-vətənpərvərlik, cəsərlilik, mərdlik, qəhrəmanlıq, insanpərvərlik, ədalətlilik hislərinin aşılınması, digər tərəfdən şərə, zülmə, ədalətsizliyə, satqınlığa, namərdliyə, eybəcərliyə, əxlaqsızlığa və mənəviyyatsızlığa qarşı nifrət hislərinin ifadə olunması.

Çin nağıllarının özünəməxsus xüsusiyyətləri. Çin nağıllarının əfsanəvi-fantastik («Sehrli şəkil», «Oxuyan piyalə», «Malyan və sehrli fırça» və s.) və realist («Rahib və şagird», «Vardövlət və zəhmət», «Məmur və oğlan» və s.) səciyyə daşıyan nağıllara ayrılması.

Yapon nağıllarının özünəməxsus cəhətləri. «Küllücə», «Əlsiz qız» kimi süjetlərin yapon nağıllarında özünəməxsusluğu. Heyvanlar haqqında nağıllar.

Sehrli nağıllarda ənənəvi başlanğıc formulu. Yapon nağıllarında üçləmə. Sehrli nağıllarda çevrilmələr («Quş qızlar»). Yapon sehrli nağıllarının sevimli qəhrəmanları. Sehrli nağıllarında xeyir və şər qüvvələri arasında mübarizə.

Satirik nağıllarda sosial məzmun. Yapon nağıllarının toplanması, nəşri və tədqiqi.

Afrika nağılları. Afrika xalqlarının folklorunda heyvanlar haqqında nağılların sehrli və məişət nağıllarına nisbətən üstünlük təşkil etməsi. Heyvanlar haqqında arxaik nağılların mifoloji təsəvvürlərlə bağlılığı. Saqn adlı dövədəlləyi bu nağılların baş

qəhrəmanı kimi. Saqn demiurq, ilkin əcdad, mədəni qəhrəman, totem olmaqla yanaşı, trikster (hiyləgər) rolunda.

Qərbi Sudan xalqlarında Anansi adlı hörümçək heyvanlar haqqında nağılların tipik triksteri kimi. Anansinin zoomorf mədəni qəhrəman təsəvvürlərini daşması. Heyvanlar haqqında etioloji nağıllar bu və ya digər əşya və hadisələrin izahı kimi. Afrikanın müxtəlif xalqlarında hörümçək ilə yanaşı, dovşan, tısbağa, antilop, kaftar və s. trikster rolunda.

Bahadır nağıllarında baş qəhrəman ibtidai mifologiyanın mədəni qəhrəmanı kimi. Bahadırlıq nağıllarında fəvqəladə qüvvələrin xtonik varlıqlarla bağlılığı. Arxaik sehrlı nağıl qəhrəmanının klassik sehrlı nağıl qəhrəmanından fərqlənməsi. Məişət və novellistik nağıllar [1], [3], [4], [12], [14], [36], [44], [68], [73].

6. Avropa xalqlarının nağılları. Avropa nağılçıları. Rus nağılları

Sehrlı nağıl növünün XVII əsrin sonlarında Fransada meydana gəlməsi. XVIII əsrin sonlarında və XIX əsrdə L.Tik, K. Brentano, L.Arnim, Y.Qrimm, V.Qrimm, E.Hofman, V.Hauf, H. Andersen kimi məşhur nağıl ustaları.

Qrimm qardaşlarının üç cildlik «Uşaq və ailə nağılları» kitabı (1812-1822). Bu nağıllarda ədalət, vicdan, zəhmət kimi müsbət keyfiyyətlərin əsilzadələrdən daha çox, sadə adamlara xas olması. Qrimm qardaşlarının nağıllar kitabı 1937-ci ildə Fövzinin tərcüməsində («Dörd usta qardaş», «Bremen çalğıcıları»).

Hofmanın yaradıcılığında faciəli bir ikilik. Hofmanın öz yaradıcılığında bir tərəfdən, ədalət, sevgi, hünər, fədakarlıq, xəyal, gözəllik səltənəti önündə baş əyməsi, digər tərəfdən mənəviyyatca puç, heyvani ehtirasların əsiri olan, yalnız alış-verişdən, qazandıqan həzz alan müasirlərini qəzəblə damğalaması.

Azərbaycanlı oxucuların Hofmanla 1961-ci ildə «Şelkuncük və siçanlar şahzadəsi» nağılı vasitəsilə tanış olması.

Vilhelm Haufun öz nağılları ilə dövrünün siyasi, ictimai və estetik tələblərinə cavab verməyə can atması. Öz zamanəsini ifşa

etmək meylinin ədibin «Balaca Muk», «Burun cırtıdan», «Soyuq ürək» kimi nağıllarında çox güclü olması. V.Haufun «Balaca Muk» adlı kitabının Azərbaycan dilinə ilk dəfə 1959-cu ildə tərcümə edilməsi.

Hans Xristian Andersenin ölməz şöhrətinin nağıllarla bağlılığı. Andersenin nağıllardakı əfsanəvi surətləri, möcüzələri, tilsim və sehrləri həyata, yerə, insana bağlayıb sadələşdirməsi, digər tərəfdən isə adi hadisələrə, əşyalara ecazkar don geyindirməsi. Mövcud ictimai münasibətlər şəraitində müsbət qəhrəmanın və idealın təsdiqinin mümkünsüzlüyünü görən yazıçının öz nağıllarında bu qəhrəman və ideal naminə xüsusi bir aləm – «Andersen aləmi» yaratması. Andersen aləmində ədibin uydurduğu qanunların hökm sürməsi.

Ədibin «Çirkin ördək balası» nağılı onun Azərbaycan dilində çap olunmuş ilk əsəri kimi. Andersen nağıllarının tərcüməsində T.V.Şahverdili, Ə.Haqverdiyev, M.Cabbar, M.Rzaquluzadə və başqalarının rolu.

Rus nağılları. Qədim əlyazmalarda nağılları xatırladan süjet, motiv və obrazlar. XVI-XVII əsr əlyazmalarında «İvan Ponomareviç haqqında», «Şahzadə xanım və Ağ köynəkli İvaşka» və s. nağıllar.

XVIII əsr çap nəşrlərində rus nağıllarının dəyişikliklərə uğraması. M.D.Çulkovun “Masqaraçı və ya slavyan nağılları” kitabı /1761/.

XIX əsrdə B.Bronisin «Rus xalq nağılları» məcmuəsi. İ.P. Saxarovun «Rus xalq nağılları» kitabı /1841/, A.N. Afanasyevin «Rus xalq nağılları» /1855-1864/

XX əsrin 20-ci illərindən sonra İ.V.Karnauxova, M.V. Krasnojenova, O.E.Ozarovskoy, N.İ. Rojdestvenskoy və başqalarının nağıl kitabları. Rus nağıllarının öyrənilməsi, araşdırılması və tədqiqində V.Y. Propp, A.İ.Nikoforova, Y.M. Meletinski, E.V. Pomaransevanın xidmətləri («Nağılın morfoloqiyası», «Sehrlı nağılların tarixi kökləri», «Rus xalq nağılı», “Sehrlı nağılın qəhrəmanı”, «Rus nağılının taleyi», «Şərqi Slavyan sehrlı nağıllarının obrazları» və s.).

Rus sehrli nağıllarının süjet tərkiibi. Sehrli nağılların personajları. (Zmey Qorınıç, Baba-Yaqa, Ölməz Koşşey və s.) [2], [4], [14], [27], [34], [35],[57], [62], [66].

7. Türk nağılları. Obrazlar sistemi. Türk xalqları (özbək, türkmən və s.) nağıllarının spesifik cəhətləri

Türk nağıllarının toplanmasında P.N.Boratav, D.Nemetin xidmətləri. Türk xalq nağıllarının 3 qrupu: 1. Heyvanlar haqqında nağıllar; 2. Sehrli nağıllar; 3. Məişət və ya novellistik nağıllar.

Heyvanlar haqqında bir sıra nağılların kumulyativ xarakter daşması («Qoca qarı və tülkü» və s.). Heyvanlar haqqında nağıllarda zəifin güclü üzərində qələbəsini əks etdirən süjetlər. Türk sehrli nağıllarının baş qəhrəmanları. Sehrli nağıllarda heyvanlar baş qəhrəmanın köməkçisi kimi. Heyvanlar baş qəhrəmana ziyan verən qüvvə kimi («Yeddi qardaş», «Bənli-Bəhri» və s.).

Türk sehrli və novellistik nağıllarında qadın personajların üstünlük təşkil etmə səbəbləri. Türk nağıllarında cilddəyişmə («Altı qız atası», «Gözəl halva satan» və s.). Sehrli nağıllarda «cazkar ər və ya arvad» motivi («Tənbəl Həsən», «Çəkməçi və padşah», «Ahu-Mələk» və s.).

Sehrli nağıllarda real mənfi obrazlar. Türk nağıllarının əsas mifoloji personajları (pəri, cin, dərviş, div, pərilər padşahı, div qarısı və s.).

Sehrli nağıllarda qara dərili cin kimi fəaliyyət göstərən «ərəb» obrazı. Bu obrazın, adətən, sehrli əşya və ya predmetə sahib olması. «Ərəb» adı ilə bağlı P.N.Boratav, İ.Kunoş və başqalarının fikir və mülahizələri. Mifologiyadan gələn bu obrazın adına bir sıra xalqların ənənəsində «Ox» şəklində «şeytan, iblis» anlamında demonik varlıq kimi rast gəlinməsi.

Türk nağıllarında dərviş Allaha itaət edən, padşah övladlarını ölümdən xilas edən müdrik qoca kimi. Dərviş sehrli əşyanın sahibi kimi. Müqəddəs dərviş ilə bədxah «ərəb» arasında yaxın cəhətlər.

Türk məişət nağıllarında Kələğlan obrazı.

Özbək nağılları. Özbək nağıllarının toplanması, nəşri və tədqiqində Hadi Zərifovun yeri. Özbək nağıllarının təsnifatı. Özbək nağıllarının başlıca leytmotivi.

Heyvanlar aləmindən bəhs edən nağıllar. Heyvanlar aləmindən bəhs edən özbək nağıllarında oxşar süjet və motivlər

Özbək sehrli-fantastik nağıllarının iki qrupu /qəhrəmanlıq və sərgüzəştli nağıllar/.

Canlı qüvvələri təmsil edən sehrli nağıl personajları içərisində hiyləgər küp qarıları - kempirlər və divlər. Özbək nağıl yaradıcılığında divlərin 2 qrupu.

Özbək sehrli nağıllarında əfsanəvi-sehrli quşlar.

İctimai məzmunlu nağıllar – həyati nağıllar («Əyri və doğru»; «Mərd və xəsis»). Ayrı-ayrı tarixi şəxsiyyətlərin həyatından bəhs edən nağıllar.

Özbək nağıllarında satirik nağılların yeri. Özbək nağıllarında milli elementlər. Özbək nağıllarına «Kəlilə və Dimnə», «Min bir gecə» nağıl süjetlərinin təsiri. Özbək nağıllarında alleqoriya.

Türkmən nağılları. Türkmən nağıllarının məzmun cəhətdən zəngin və çoxcəhətliliyi. Heyvanlar aləmindən bəhs edən nağıllarda animistik görüşlər. Türkmən nağıllarında insanın müxtəlif vəhşi heyvanlar tərəfindən oğurlanıb böyüdülməsi arxaik motivlərdən biri kimi.

Heyvanlar haqqında nağıllarda mifik və yarımmifik, sehrli motivlərdən istifadə. Süjet və motivlərin kökünün türkmən xalqının tarixi, adət-ənənəsi, məişəti ilə bağlılığı.

Məişət nağıllarında bəxtə, taleyə inam. Məişət nağıllarında kiçik qardaş. Məişət nağıllarının səciyyəvi cəhətləri [12], [13], [14], [17], [21], [22],[23], [24], [30], [37], [40], [41], [42], [65], [67], [75].

8. Azərbaycan nağıllarının toplanma, nəşr və tədqiq tarixi. Təsnifi. Kompozisiya xüsusiyyətləri. Nağılların təsvir və ifadə vasitələri

1825-ci ildə «Polyarnaya zvezda» jurnalında «Derevyanaya krasavitsa» adı ilə Azərbaycan nağılının ilk dəfə rus dilində nəşri. «Kavkaz», SMOMPK, «Dəbistan», «Kaspi», «Məktəb» və s. məcmuələrdə Azərbaycan nağıllarının nəşri. Nağıllarımızın rus dilində nəşrində A.Zaxarov, N.Kalaşev və başqalarının xidmətləri.

Nağıllarımızın toplanma və nəşrində R.Əfəndiyevin «Uşaq bağçası» (1889), Y.V.Çəmənəminlinin «Məlik Məmməd» (1911), F.Köçərlinin «Balalara hədiyyə» (1912), H.Həsənzadənin «Tülkünün nağılı» (1914), C.Cabbarlı və Y.Əfəndiyevin «Paraxcan» (1915) kitablarının yeri.

Azərbaycan nağıllarının toplanma, nəşr və tədqiqində «Azərbaycanı öyrənən tədqiq və tətəbbö cəmiyyəti», SSRİ EA Azərbaycan filialının rolu. H.Əlizadənin «Azərbaycan el ədəbiyyatı» (1929), «Dastanlar və nağıllar» (1937), A.Baqrının «Folklor Azerbaydjana i prileqayuşix stran» (1930, rus dilində, 3 cildli), H.Zeynallının «Azərbaycan türk nağılları» (1935, rus dilində) və s. kitabları.

Nağılların nəşrləri içərisində SSRİ EA Azərbaycan filialının Folklor şöbəsinin 3 cildlik (1941-1947) və Azərbaycan EA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu Folklor şöbəsinin 5 cildliyinin (1960-1964) xüsusi yeri. Azərbaycan nağıllarının toplanması, nəşri və tədqiqində M.H.Təhmasib, Ə.Axundov, N.Seyidov, A.Nəbiyev və başqalarının xidmətləri.

«Vətən qürbətdə qaldı» (1993), «Allah yıxan evi qızlar tikər» (1994), «Bu yurd bayquşa qalmaz» (1995), «Şah Abbasın arvadı» (1996) və s. nağıl kitabları son dövrlər nağıllarımızın toplanması və nəşri ilə bağlı görülmüş dəyərli işlər kimi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin «Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi

haqqında» 12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı ilə 5 cildlik «Azərbaycan nağılları» kitabının təkrar nəşri.

Azərbaycan nağıllarının toplanma və nəşrində AMEA-nın Folklor İnstitutunun «Azərbaycan folklor külliyyatı» çoxcildliyi və «Azərbaycan folklor antologiyası» silsiləsindən olan kitabların xüsusi yeri və əhəmiyyəti.

Nağıllarımızın müxtəlif dövrlərdə bir-birindən fərqli təsnifatlarının verilməsi rus folklorşünaslığında təsnifatların Azərbaycan nağıllarına tətbiqi ilə bağlı olması. Onların böyük qismində A.Aarne-N.Andreyev, İ.P.Saxarov, A.N.Afanasyev və P.V.Vladimirovun bölgülərinin əsas götürülməsi. Azərbaycan nağıllarının tərkibində funksional, mövzu, dil, məzmun xüsusiyyətlərinin əsas rol oynaması. Azərbaycan nağıllarının ilk təsnifatının Y.V.Çəmənəminli tərəfindən verilməsi.

H.Əlizadənin Azərbaycan nağıllarını dil xüsusiyyətlərinə görə 3 yerə, H.Zeynallının isə mövzu baxımından 6 qrupa ayırması. M.H.Təhmasibin nağılları ənənəvi olaraq 3 qrupa bölməsi. A.Nəbiyev, P.Əfəndiyev, V.Vəliyev və başqalarının təsnifatları.

Nağılda hər bir motiv və epizodun, eləcə də, hər bir formulun müəyyən kompozisiyaya malik olması. Nağıl kompozisiyasında ənənəvi formul və üsullar. Nağılların bəzən xüsusi müqəddimə – təkərləmə ilə başlaması. Bu müqəddimə-təkərləmələrin məzhəkəli məzmunu, ritmik ifadəyə malik olması. Kompozisiya baxımından ənənəvi formulların başlanğıc, təhkiyə və sonluq formullarına ayrılması.

Başlanğıc formulları nağılların giriş hissəsinin ənənəvi elementi kimi. xarakterinə görə onların hərəkətin zamanını və hadisələrin məkanını təyin etməsi. Nağılların ənənəvi başlanğıc formullarında zamanın həmişə qeyri-müəyyən şəkildə təqdim olunması. Ənənəvi formulların ikinci hissəsində bu və ya digər personajın adlandırılması və onun yığcam xarakteristikası.

Başlanğıc formulları: 1. Ən sadə başlanğıc formulu; 2. Hadisələrin baş verdiyi məkan və qəhrəmanın göstərilməsi; 3. Mürəkkəb başlanğıc formulları.

Sonluq formullarının leksikasına, ifadəsinə görə rəngarəngliyi. Final formullarının toy mərasimini, ümumiyyətlə, qəhrəmanın xoşbəxt həyatını əks etdirməsi. Final formullarının dinləyiciləri nağıl aləmindən real aləmə gətirmək məqsədi daşması.

Təhkiyə (medial) formullar. Medial formulların iki qrupu: xarici medial formulları və daxili medial formulları.

Keçid formullarının təhkiyədə 3 cür işlənməsi: 1. Bir epizodun başa çatması və yeni epizodun başlanması; 2. Keçid formullunun vasitəsilə yeni epizodun başa çatması və bir daha əvvəlki epizoda – qəhrəmanın həyatının əvvəlki tarixçəsinin danışılmasına başlanması; 3. Bu vasitənin köməyi ilə nağılın ümumi məzmununa uyğun əlavə bir epizodun söylənməsi üçün zəmin yaradılması.

Daxili medial formullar nağılın ənənəvi element kimi.

Nağılda **kontaminasiya** üsulunun müxtəlif tipləri. Bu tiplərin fərqlinin yalnız süjetlərin bənzərliyi, iştirak edən şəxslərin müxtəlifliyi ilə deyil, həm də danışanın qarşıya qoyduğu müxtəlif yaradıcılıq vəzifələri ilə izah edilməsi.

Retardasiya və ya üçlük üsulu sehrli nağılların ən səciyyəvi vasitəsi kimi. Xalq nağıllarının poetik mətnlərində «üç», «yeddi», «qırx» sayları.

Mövzu və ideyaların açılması, obrazların yaradılması, estetik məzmunun əksində bədii dil xüsusiyyətlərinin öyrənilməsinin əhəmiyyəti.

Bənzətmə nağıllarda bədiiliyin sadə və çox işlənən şəkli kimi. Bənzətmənin böyük bir qrupunda personajların, hadisə və əşyaların xarici statik əlamətlərinin oxşadılması. Bənzətmənin personajın hərəkətini ifadə etməsi. Nağıllarda bənzətmənin obrazların mənbəyindən asılı olaraq təbiət və insan həyatındakı müxtəlif sahələri, bitki aləmini, göy cisimləri və onunla bağlı hadisələri əhatə etməsi.

Mübaligə. Nağıllarda bütün hərəkətlər, əşyalar və hadisələrin mübaligəli təsvir olunması. Nağıllarda qəhrəman və onun köməkçilərinin, şəri təmsil edən qüvvələrin mübaligəli çəkiddə

verilməsi. Qeyri-adi məkanın mübaliğəli təsviri ilə fantastik dünyanın qeyri-adiliyinin göstərilməsi.

Litota. Müəyyən hadisə və keyfiyyətlərin mübaliğəli şəkildə kiçildilməsi.

Süjetin maraqlı qurulması, nağılın təsirli çıxmasında atalar sözü və məsəllərdən, idiomatik ifadələrdən istifadə. Nağılların bir qisminin atalar sözü ilə adlandırılması, süjet xəttinin həmin atalar sözünün əsasında inkişaf etməsi

İdiomlar. Azərbaycan nağıllarında xəlqiliyi, milli koloriti qüvvətləndirən, eləcə də, obrazların, hadisə və əşyaların poetik təsvirində bədii vasitə kimi idiomlardan istifadə.

Epitet dilin obrazlı vasitələrindən biri kimi. Epitetlər təsvir edilən hadisənin bu və ya digər əlamətinin meydana çıxarılmasında, onun qüvvətləndirilməsində, danışılan əşyaya aydınlıq, obrazlılıq verilməsində, onun haqqında canlı təsəvvür yaradılmasında mühüm rol oynaması [5], [6], [7], [11], [14], [16],[18], [19], [20], [25], [28], [37], [45], [47], [48], [50], [51], [52], [59], [60], [61], [63], [64].

Tədris texnologiyaları, təlimin interaktiv formaları

Bu kursun qarşısında qoyulan məqsədlərə çatmaq üçün ənənəvi metodlarla yanaşı yeni tədris üsullarından da istifadə edilməlidir. Müəllimin mühazirə mətnləri, elmi ədəbiyyat (məqalələr, monoqrafiyalar, dissertasiyalar və s.), Azərbaycan və dünya xalqlarının nağıl nümunələrindən ibarət toplular (antologiyalar, külliyyatlar, ekspedisiya materialları və s.) əsasında təlim ənənəvi üsullardan sayılır. Bunlardan başqa, müasir texnologiyaların tətbiqi ilə mühazirə və məşğələ dərslərində tələbələrə məşhur qiraətçi və aktyorların ifasında dünya xalqlarının nağıl nümunələrini nümayiş etdirmək mümkündür. Hər mövzu ilə bağlı slaydların hazırlanması, bunlarda ayrı-ayrı tədqiqatçıların foto-larının, araşdırmaların üz qabığının, titul səhifəsinin götürülməsi, nağıl janrını epik növün digər janrlarından fərqləndirən əsas əlamətləri, nağılların təsnifi, dünya xalqları nağıllarının spesifik

cəhətləri, özünəməxsus süjet tərkibi, ənənəvi formul və üsulları əks etdirən örnəklər üzərində iş aparılması dərsin keyfiyyətinə müsbət təsirə malik metodlardandır.

Tədris resursları:

Tədris prosesinə müəyyən resursların cəlb olunması məqsəduşudur. Buraya qiraətçi və aktyorların lent yazıları, Azərbaycan və dünya xalqlarının nağılları haqqında televiziya verilişlərinin çəkilmiş olduğu disklər, slaydların nümayişi üçün lazım olan texniki avadanlıqlar daxildir.

Sərbəst (fərdi) işlərin mövzuları

1. Beynəlxalq nağıl süjetləri haqqında.
2. Nağıl janrı haqqında V.Y.Propp, Y.M.Meletinski, N.Roşyanu və başqalarının araşdırmaları.
3. «Kəlibə və Dimnə» mənşəli nağıllarımız.
4. «Min bir gecə» nağıllarında tarixi hadisə və şəxsiyyətlər.
5. Asiya xalqları nağıllarının ümumi səciyyəsi, ideya və məzmun istiqamətləri.
6. Avropanın nağıl ustaları. Qrimm qardaşları, H.Andersen, V.Hauf və başqaları.
7. Türk nağıllarının mifoloji personajları.
8. Qazax məişət nağıllarında Aldar Kosa obrazı.
9. Azərbaycan nağıllarında ənənəvi formullar.
10. Azərbaycan nağıllarında bədii təsvir və ifadə vasitələri.

Ədəbiyyat:

Əsas :

1. Afrika nağılları. Bakı: Gənclik, 1988, 371 s.
2. Andersen, Qrimm qardaşları, Hofman, Hauf. Nağıllar. /Ön söz V.Hacıyevindir. Bakı: Yazıçı, 1987, 424 s.
3. Asiya xalqlarının nağıl və əfsanələri. Bakı: Öndər, 2005, 280 s.

4. Dünya xalqlarının nağılları. Bakı: Gənclik, 1984, 440 s.
5. Əliyev O. Azərbaycan nağıllarının poetikası. Bakı: Səda, 2001, 192 s.
6. Əliyev O. Nağıllar / Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. Altı cildə. I cild. Bakı: Elm, 2004, s.217-240
7. İsgəndərova V. Ənənəvi nağıl formulları / Azərbaycan-Türkiyə nümunələri əsasında. Bakı: Elm və Təhsil, 2014, 202 s.
8. İslamzadə K.F. «Yazıya pozu yoxdur» və ya tale haqqında süjetlər / Folklorşünaslıq məsələləri, XI cild, 2013, s. 67-80
9. İslamzadə K.F. «Qocaların öldürülməsi» beynəlxalq süjetin ictimai-tarixi kökləri və psixoloji məqamlar. /Folklorşünaslıq məsələləri. XII cild, 2014, s. 68-78.
10. Kəlilə və Dimnə. / Farscadan tərcümə edəni, şərhlərin və izahların müəllifi R.Sultanovdur. Bakı: Öndər nəşriyyat, 2004, 304 s.
11. Qafarlı R.O. Mif və nağıl epik ənənədə janrlararası əlaqə. Bakı: ADPU-nun nəşri, 1999, 448 s.
12. Qafarlı R.O. Folklorşünaslıq və mifologiya məsələləri /nəzəri mülahizələr və metodik göstərişlər. Bakı: ADPU-nun nəşri, 2002, 164 s.
13. Qazax nağılları. Bakı: Azərnəşr, 1988, 212 s.
14. Məmmədov M.M. Azərbaycan və dünya xalqlarının nağılları/Alı filoloji təhsilin magistratura pilləsi üçün proqram. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 2010, 31 s.
15. Min bir gecə. 8 cildə. Bakı: Azərnəşr, 1973-1980
16. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq ədəbiyyatı. İki cildə. II cild. Bakı: Apostroff, 2014, 660 s.
17. Özbək xalq nağılları. Bakı: Azərnəşr, 1987, 239 s.
18. Rüstəmzadə İ. Azərbaycan nağıllarının süjet göstəricisi. Bakı: Elm və təhsil, 2013, 368 s.
19. Seyidov N. Azərbaycan nağılları haqqında. /AŞXƏDT. I kitab. Bakı: Azərb. EA, 1961, s. 52-117
20. Təhmasib M.H. Azərbaycan xalq ədəbiyyatında div surəti. //«Vətən uğrunda» jurnalı, 1946, №1, s. 79-92

21. Türkmən xalq nağılları. Bakı: Azərnəşr, 1989, 272 s.
22. Boratav P.N. Az gittik, uz gittik. İstanbul: İmge kitabevi, 2006, 367 s.
23. Gökçeoğlu M. Toplu masallar I, Lefkoşa: Özyay, 2005, 537 s.
24. Gökçeoğlu M. Toplu masallar II, Lefkoşa: Özyay, 2005, 543 s.
25. Азербайджанские тюркские сказки / Перевод, статья и коммент. А.Багрия и Х.Зейналлы. М.: Academia, 1935, 668 с.
26. Андреев А.П. Указатель сказочных сюжетов по системе Аарне. Л.: Издание Государственного Русского Географического общества, 1929, 119 с.
27. Братья Гримм. Сказка /Перевод с немецкого Г. Петникова. Послесловие Г. Шевченко. М.: Правда, 1989, 480 с.
28. Ведерникова Н.М. Эпитет в волшебной сказке. /Эпитет в русском народном творчестве. М.: Наука, 1980, с. 120-133
29. Герхардт Миа И. Искусство повествования. Литературное исследование «1001 ночи». /Пер. с англ. А.И. Матвеева, предис. И.М. Фильштинского. М.: Наука, 1984, 453 с.
30. Каскабасов С.А. Казахская волшебная сказка. Алма-Ата: Наука, 1972, 258 с.
31. Кравцов Н.И. Сказка как фольклорный жанр /Специфика фольклорных жанров. М.: Наука, 1973, с. 68-84
32. Мелетинский Е.М. Герой волшебной сказки. Происхождение образа. М.: Изательство восточной литературы, 1958, 462 с.
33. Пропп В.Я. Морфология сказки. М.: Наука, 1969. 168 с.
34. Пропп В.Я. Исторические корни волшебной сказки. Л.: ЛГУ, 1986, 364 с.
35. Пропп В.Я. Русская сказка. Л.: Наука, 1984, 416 с.
36. Персидские народные сказки / Сост. М.Н. Османов, предисл. Д.С. Комиссарова. М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1987, 504 с.
37. Рошияну Н. Традиционные формулы сказки. М.: Наука, 1974

38. Сказки народов Африки. /Перевод с африканских и западноевропейских языков. Составители А.А. Жуков и Е.С. Котляр. Предисловие Е.С. Котляр. М.: Главная редакция восточной литературы издательства «Наука», 1976, 687 с.
39. Сравнительный указатель сюжетов: Восточно – славянская сказка / Сост: М.Г.Бараг, И.П.Березовский, К.П. Кабашиников, Н.В.Новиков. Л.: Наука, 1979, 437 с.
40. Турсунов Е.Д. Генезис казахской бытовой сказки. Алма-Ата: Наука, 197, 214 с.
41. Турецкие народные сказки. /Перевод Н.А. Цветинович-Грюнберг, ред. вступ. статья Н.К.Дмитриева. М.: Наука, 1976, 480 с.
42. Турецкие сказки. /Составление, перевод с турецкого, вступительная статья и примечания И.В. Стеблевой. М.: Наука, 1986, 400 с.
43. Тысяча и одна ночь. Избранные сказки. в 3-х томах /Сост., науч. подгот. текста и примечания Б.Я.Шидфар. Пер. с араб. М.А. Салье. М.: Художественная литература, 2014, 1291 с.
44. Японские сказки / Предисловие, примечания и комментарии В. Марковой. М.: Гослитиздат, 1958, 112 с.

Əlavə:

45. Allah yıxan evi qızlar tikər /Tərtib edənlər: O.Əliyev və R.Xəlilov/. Bakı, Yazıçı, 1994, 304 s.
46. Azərbaycan nağılları. 5 cilddə. I-V cildlər, Bakı: Azərb. EA, 1960-1964
47. Azərbaycan nağılları. 5 cilddə. I-V cildlər, Bakı: «Şərq-Qərb», 2005
48. Azərbaycan nağılları. 5 cilddə /Xalq variantı əsasında çapa hazırlayan Azad Nəbiyev, Oqtay Hüseynov. Bakı: Turan, 2000-2006
49. Azərbaycan nağılları. 2 cilddə. Toplayıb tərtib edən Ə. Axunov. Bakı: Azərnəşr, 1970

50. Azərbaycan el ədəbiyyatı. Nağıllar. I hissə. /Toplayanı: H. Əlizadə. Bakı: 1929, 316 s.
51. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. I-XL kitablar. Bakı: Elm, «Səda», 1961-2015
52. Bu yurd bayquşa qalmaz. /Toplayıb tərtib edənlər V.Nəbioğlu, M.Qardaşlı, Ə.Əsgərov/. Bakı: Yazıçı, 1995, 240 s.
53. Dastanlar və nağıllar / Toplayanı: H.Əlizadə. Bakı: Azərnəşr, 1937, 432 s.
54. Əlizadə H. Azərbaycan el ədəbiyyatı (Nağıllar). Bakı: Elm və təhsil, 2013, 316 s.
55. İslamzadə K.F. Bəzi folklor nümunələrinin hind mənşəyinin müəyyənləşdirilməsinə dair / Folklorşünaslıq məsələləri. IX cild. Bakı: Çıraq, 2011, s. 95-102
56. Kazımoğlu M. Xalq gülüşünün poetikası. Bakı: Elm, 2006, 268 s.
57. Karel xalq nağılları. Bakı: Gənclik, 1988, 160 s.
58. Qaravəllilər, nağıllar /Toplayanı və tərtib edəni M.Tantəkin, S.Əliyev. Bakı: Yazıçı, 1988, 170 s.
59. Qırxıncı otağın sirri / Toplayanı və tərtib edəni O. Əliyev. Bakı: Yazıçı, 1998, 193 s.
60. Nəbiyev A. Azərbaycan xalq nağılları. /Uşaq ədəbiyyatı. Dünya ədəbiyyatı kitabxanası. I cild. Bakı: Gənclik, 1988, 362 s.
61. Orucova S. Azərbaycan folklorunun toplanma, tərcümə və nəşr problemləri /QƏXTMT- SMOMPK materialları əsasında. Bakı: Elm və təhsil, 2012, 536 s.
62. Rusiya xalqlarının nağılları. Bakı: Gənclik, 1987, 400 s.
63. Şah Abbasın arvadı / Toplayanı F.Bayat. Bakı: Yazıçı, 1996, 244 s.
64. Təhmasib M.H. Əfsanəvi quşlar. //«Vətən uğrunda» jurnalı, 1945, №5, s.93-101
65. Seyidoğlu B.Erzurum masalları. İstanbul: Dergah yayınları, 1997, 292 s.
66. Афанасьев А.Н. Диво дивное, чудо чудное. Народные русские сказки /Сост. С.М. Донской. М.: Наука, 1988,

- 501 с.
67. Басилов Б.Н. Слепые в Кавказском и Среднеазиатском фольклоре // журнал «Этнографическое образование», 1996, №5, с. 94-109.
 68. Волшебная флейта / Сказки и легенды народов Китая. Новосибирск: Наука, 1989, 240 с.
 69. Иванова А.А. К вопросу и происхождении вымысла в волшебных сказках. //Журнал «Советская этнография». 1979, №3, с. 114-123
 70. Мелетинский Е.М., Неклюдов С.Ю., Новик Е.С., Сегал Д.М. Проблемы структурного описания волшебной сказки. //Труды по знаковым системам. Вып. VII, Тарту, 1969, с. 86-135
 71. Новиков Н.В. Образы восточнославянской волшебной сказки. Л.: Наука, 1974, 264 с.
 72. Сказки народов мира: Тысяча и одна ночь. /Сост. Аникин В.П. М.: Дет. лит-ра, 1987, 734 с.
 73. Сказки народов Востока. /Ком. Ю.М. Осипова и Т.М. Холмовский. М.: Наука, 1976, 536 с.
 74. Тувинские народные сказки / ред. М.Ватагин. М.: Наука, 1971, 208 с.
 75. Турсунов Е.Д. Этнографические основы происхождения некоторых мотивов тюрко-монгольских сказок // Журнал «Советская этнография», 1976, №2, с. 131-145.